

## Tajný život batolat aneb Jak se žije v jeslích

„DÍTĚ DO TŘÍ LET MÁ BÝT S MATKOU!“ KOLIK DISKUSÍ PLNÝCH FALEŠNÝCH DILEMAT UŽ TOHLE ZAKLÍNADLO VYPROVOKOVALO... TAK TEDY, POTŘEBY DĚTÍ JSOU RŮZNÉ A TOTÉŽ PLATÍ O RODIČÍCH, PŘESTO SE PŘI SLOVĚ „JESLE“ MNOZÍ Z NÁS OTŘESOU. ALE PROČ VLASTNĚ?

**R**ozhodnutí mít potomka nebo jich mít dokonce několik, už dnes neznamena, že se musíte na dlouhá léta vyřadit z pracovního trhu. Možnost flexibilně čerpat rodičovský příspěvek nám umožňuje načasovat návrat do práce podle vlastních představ. Někdo si dá rád víceletou pracovní pauzu a někdo už krátce po porodu plánuje, jak zůstat v kontaktu s profesí a jak se vrátit mnohem dříve než za obvyklé tři roky. Do úvah o tom, jak návrat do práce načasovat, vstupuje samozřejmě i otázka, co je pro dítě dobré a jak to zařídit, aby nestrádalo. Bude lepší se na rodičáku vystřídat s partnerem či partnerkou a natáhnout ho na co nejdéle dobu? Nebo najmout chůvu? A co takhle dát ho do jeslí či školky?

### ODLOŽILA DÍTĚ DO JESLÍ

V Česku se vžiló sousloví „odložit dítě do jeslí“, které signalizuje postoj, že umístít dítě mladší tří let do instituce denní péče je skoro jako dát ho do babyboxu. Samozřejmě že všechny vzdělávací instituce nejen vzdělávají, ale také ulehčují rodičům péči o děti, což jsme si velmi palčivě uvědomili během lockdownu. Ovšem nikdy jsem neslyšela sousloví „odložila dítě do školky“. Proč mají tedy někteří lidé stále pocit, že zatímco péče o děti starší tří let v institucích je samozřejmost, jesle jsou synonymem hororu? Částečně je to důsledek historické paměti, která nám vyplavuje vzpomínky na jesle, kam rodiče děti vláčeli ráno ještě za tmy a vyzvedávali je večer, nebo dokonce na jesle týdenní, odkud se děti vracely do rodiny pouze na víkend. Při heslu jesle

začne mozek promítat černobílé fotografie batolat ve stejnokroji stojících za mřížemi postýlek, kam jim zdravotní sestry roznášejí na podnosu lahvičky s mlékem. Jenže toto už jsou obrazy staré více než půl století. Realitě odpovídají stejně jako kresby staré školní třídy, kde před tabulí švihá učitel rákoskou. Moderní instituce pro děti do tří let dnes vypadají zcela jinak. Na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity jsme v rámci projektu Pedagogika raného věku v institucích denní péče v ČR (spolufinancován se státní podporou Technologické agentury ČR v Programu ÉTA) realizovaly výzkum, který ukazuje, jakým způsobem vypadá každodennost zařízení pro děti do tří let dnes.

### UČITELKY A LEKTORKY NAMÍSTO ZDRAVOTNÍCH SESTER

Jesle kdysi bývaly zdravotnickým zařízením a o děti se zde staraly zdravotní sestry. To souvisí s historií vzniku jeslí. Když se v 19. století v důsledku průmyslové revoluce objevila kolektivní potřeba postarat se o děti dělnic, byla ve společnosti vysoká dětská nemocnost i úmrtnost. Jesle kromě své hlídací funkce měly i funkci zdravotnickou – chtěly vytvořit dětem

&gt;&gt;

FOTO: CHARLY PN VIZL



hygienické návyky a přispět k jejich lepšímu zdraví. Organizačními principy instituce byly čistota a řád. Dnes tvoří rámec péče o takto staré děti vývojová psychologie a pedagogika raného věku. Ta nás učí, že dvouleté dítě funguje jinak než dítě čtyřleté, a pokud instituci přizpůsobíme jeho potřebám, bude mu v ní dobře.

Takto malým dětem prospívá na míru přizpůsobené prostředí, umožňující i batoleti značnou samostatnost. Malé děti potřebují rutinu a milují opakování. Znáte ten batolecí požadavek, aby se jedna knížka četla pořád dokola, až už jste z toho tumpachová, ale dítě pořád nemá dost? Opakování pomáhá dítěti zorientovat se. Rodiče, kteří přicházejí do zařízení, se někdy ptají, zda budou mít děti nějaké kroužky nebo budou jezdit na výlety, jak to znají z mateřských škol, ale malé dítě, dokud si na instituci nezvykne, může vykoletit třeba i přesun ze třídy na zahradu. I v případě přechodu do jeslí potřebuje

nejdřív zdánlivě nekonečné opakování. Potřebuje si režim zažít, a až když mu tento režim vytvoří strukturu, skrze kterou rozumí světu, může postoupit o krůček dál, třeba na malý výlet za hranice zahrady. To je také důvod, proč zařízení obvykle doporučují pravidelnou docházku.

Dnešní zařízení pro děti do tří let často umožňují docházku jen na několik dní, nebo dokonce hodin v týdnu. Rodičům se tak může zdát, že pro dítě by bylo skvělé, aby strávilo maximum času doma s jedním z rodičů a třeba na jedno dopoledne v týdnu si zašlo pohrát do dětského kolektivu. Paradoxně je tento model vhodnější spíše pro děti starší, třeba alespoň dvouapůlleté. Ty už mají kapacitu si zapamatovat svůj pobyt v zařízení a svou pozitivní zkušenost z týdne na týden a toto prostředí jim nepřipadá po delší pauze jako zcela nové. Pro děti mezi jedním a dvěma lety je lepší, aby zařízení navštěvovaly alespoň dva po sobě jdoucí dny v týdnu. Lépe si tak nové

FOTO: JOHNNY COHEN

prostředí zafixují a přijmou ho za své. Nemusejí si zvykat každý týden znovu.

Stejně tak je pro batole důležité, aby mělo možnost podílet se na denních rutinách a rituálech. Adaptaci dětí na prostředí pomáhají nejrůznější příchodové rituály, jak individuální, tak kolektivní. Každé zařízení si je určuje na základě svého programu a zvoleného stylu pedagogiky. Příchod dítěte může vypadat například takto: Dítě přijde do třídy, jde si umýt ruce, následuje „check-in“ prostřednictvím umístění vlastní fotografie na nástěnku do prostoru, kde jsou fotky dalších přítomných dětí, takže ví, kteří kamarádi už jsou tu. Poté má příležitost zajít si třeba pro svačinku nebo si vybrat hru a v pevný moment, kdy už mají být všichni ve třídě, se děti scházejí v kruhu ke společnému přivítání. I když je náš život hektický a ulice plné dopravních zácp, měli bychom se každé ráno snažit být v zařízení včas, abychom dítěti umožnili v klidu se podílet na těchto příchodových rituálech. Ty ho ujistí, že je vše v pořádku. Totéž platí pro odchod. Pokud je dítě zvyklé odcházet až po spaní a odpolední hře, není dobré tento režim nahodile měnit, a když nám to náhodou vyjde, přijít třeba už před spaním. Dospělí si myslí, že mu tím udělají radost, ale malé dítě je spíše znejistěno. Když máma přišla tentokrát už po obědě, proč nepříjde i jindy po obědě? Zatímco dítě pětileté už je v tomto flexibilnější a takovéto překvapení pro něj může být vítanou změnou, pro dítě jeslového věku jde o narušení řádu, které není s to pochopit. Náš potomek totiž netrpí, když je bez mámy, ale trpí, když věcem nerozumí, neví, co očekávat, a my mu neumožňujeme, aby se zorientoval.

#### MALÍ LIDÉ A PROSTOR PRO DĚTSKOU AUTONOMII

Když dítě nastupuje do zařízení denní péče, znamená to zásadní změnu. Nejen proto, že bude „bez maminky“, ale také proto, že se vyvazuje z přednastavených rodinných vztahů. V rodině má své jasně dané místo v rámci rodinné konstelace, ale v jesličkách se vztahy teprve ustavují. Získává autonomii, protože si může vybrat, s kým si bude hrát a kamarádit se. Díky pravidelnému a dlouhodobému setkávání si děti mají šanci vybudovat z vlastní iniciativy pevnější a rozvinutější vztahy, než jaké mohou navazovat s dětmi, se kterými se nahodile setkají třeba na hřišti mimo pravidelnou docházku do zařízení. Mohou také posílit své kompetence, protože tu neustále není rodič, který jim může věnovat sto procent své pozornosti a řešit každý problém, ideálně ještě dřív, než nastane.

Navíc dítě může s vrstevníky vytvořit doslova svůj kmen. Už velmi malé děti chápou rozdíl mezi

## ▼ PEDAGOGIKA RANÉHO VĚKU V INSTITUCÍCH DENNÍ PÉČE V ČESKÉ REPUBLICE

**Projekt aplikovaného výzkumu, který finančně podpořila Technologická agentura ČR v programu ÉTA, probíhal v letech 2019 až 2021. Mapuje zkušenosti klíčových aktérů v různých typech zařízení denní péče pro děti do tří let.**

**Projekt analyzuje současné diskuse o rané péči a výchově v širších sociologických, pedagogických**

**a historických souvislostech. Soustředí se také na implementaci tématu rané péče a výchovy do odborné profesní přípravy pedagogických kapacit. Řešitelkou je Martina Kampichler, Ph.D., členkami týmu Lucie Grúzová, Ph.D., Jarkovská, Ph.D., a Mgr. Katarína Slezáková.**

dospělým a dítětem. Vidí, že dospělí jsou větší, zručnější, více toho vědí, často si neumějí hrát, zajímaví je naprosto nezajímavé věci jako například zprávy v televizi, nerozumějí tomu, jaká je to legrace, když se něco převrhne nebo rozhází, nesmyslně a svévolně chtějí odcházet z dětských koutků právě ve chvíli, kdy je tam nejvíce zábavy. A především mají dospělí nad dětmi moc a rozhodují o jejich životech. Batole cítí, že je na svých dospělých závislé, dávají mu lásku a péči, bez které by se neobešlo.

Dítě je proto zaujato faktem, že i jiní lidé jsou na tom stejně jako ono. Existují i jiní malí lidé, kteří jsou mu v mnohém podobní. Díky tomu, že na nich není závislé a má obdobné schopnosti, dovednosti a znalosti, je si s nimi mnohem více rovno a může s nimi rozvíjet jiný typ interakcí a vztahů než s dospělými, kteří ho doslova i přeneseně převyšují. S vrstevníky je také schopno sdílet snadněji svůj specifický pohled na svět. My dospělí rozlišujeme mezi hrou a opravdovým životem, mezi fantazií a realitou. Zatímco dospělí děti neustále poučují o tom, jak mají svět vnímat „správně“, pro malé dítě tyto hranice neexistují, proto nemají problém s uznáním vidění světa vrstevníků a vrstevnic. V jedné jeselské třídě jsem potkala dvě holčičky, které si povídaly o barvě svých vlasů, jedna řekla druhé: „Já mám bloňďavé, sama jsem si je obarvila.“ A společně chvíli rozebíraly, jak si obě barví vlasy. V konverzaci s dospělým by nejspíš byly opraveny, že si ani jedna z nich vlasy nebarví a mají tuto hezkou barvu vlasů od přírody. Spolu navzájem však můžou sdílet svou vlastní realitu, ve které je nikdo nepoučuje o tom, že o barvení vlasů „pouze fantazírují“.

O dětech do tří let se někdy tvrdí, že si nehrají spolu, ale vedle sebe. Přesnější ale je říct, že nehrají >>

sofistikované hry podle složitých pravidel, nicméně vazby s vrstevníky jsou pro ně velice důležité. Skrze interakce s nimi si rozvíjejí své sociální i emocionální kompetence, ale dětský kolektiv je i něčím víc než jen tréninkovou arénou pro dospělost. Studie, které byly věnovány takto starým dětem, ukazují, že když se stejné děti opakovaně a dlouhodobě potkávají, utvářejí si určitou vrstevnickou kulturu, vymýšlejí si vlastní hry, komunikační vzorce a dokážou fungovat jako kolektivní organismus. Při pozorování dětí v zařízeních i náš výzkumný tým sledoval způsoby, jakými se děti kolektivně rozhodují a organizují bez zásahu dospělých. Děti si například na zahradě vzaly klacky a přikládaly si jeho konec k puse. Takto chodily kolem stromu, a když jsem k nim přišla, hlásily: „My kouříme fajfku.“ Jiné si našly delší klacky, které dávaly konci k sobě, stály v kruhu, vysvětlovaly: „My opékáme špekáčky.“

William Corsaro, vědec zabývající se výzkumem dětství, pozoroval děti v italských jeslích a ukázal, že malé děti používají například rutinu „běhání dokola“, stejně jako dospělí používají „small talk“. Zatímco dospělí naváží konverzaci na večířku hovorem o počasí, děti začnou běhat kolem nějaké věci nebo jen tak v kruhu. Toto chování zaznamenal zejména v hluchých chvílích, kdy děti čekaly na odchod na oběd nebo na další organizovanou aktivitu. Corsaro se pokoušel stát se součástí této dětské komunikace, ale nakonec si musel přiznat, že ačkoli se velmi snažil, nebyl schopen správně běhat dokola, vždy byl příliš rychlý nebo pomalý a prostě nezapadl. Navzdory všem snahám nebyl součástí dětské kultury.

V jedné třídě ostravské mateřské školy pro dvouleté jsme pozorovaly děti, které jezdily po obvodu velké třídy na motorkách. Tuto činnost typicky začalo jedno nebo dvě děti a přidala se k nim většina dalších. Učitelky z té třídy popisovaly, že děti jezdí na motorkách po obvodu místnosti až v jakémsi transu.

### JESLIČKOVÉ ODBORY

Novozélandská výzkumnice Anita Mortlock při výzkumu v jeslích zjistila, že batolata si skrze kolek-

#### DĚTI BEZ LÁSKY

**Tak se jmenuje dokumentární film z roku 1963, který se stal argumentem proti existenci jeslí. Analyzuje příčiny vzniku syndromu citové deprivace, který u nás zkoumal psycholog Zdeněk Matějček. Film ovšem hovoří o deprivacním syndromu u dětí nikoli jako o důsledku jeslové péče, ale především jako o důsledku pobytu v kojeneckém ústavu, kde dítě nemá šanci vytvořit si pouto k jedné osobě; navíc je ve věku tří let přesunuto do dalšího ústavu, přičemž mu z předchozího života nezůstane nic. Částečné kritice podrobil dokument i týdenní jesle, odkud si rodiče brávali děti domů jen na víkendy. Pobyt v denních jeslích naopak prezentoval jako v zásadě prospěšný. Tento film byl nejdříve zakázán, po čase vedlo jeho uvedení k celospolečenské debatě a přispěl k prodloužení mateřské dovolené a k omezení noční práce matek malých dětí.**

tivní chování dokážou už v tomto věku prosadit větší díl moci a rozhodovacích schopností. Popsala situaci, kdy si děti v jeslích nosily z domu obědy. Jedno dítě mělo vždycky jogurt, ale zájem o něj měly i další. Ty začaly pravidelně před obědem bušit lžícemi o stůl a volat „jogurt, jogurt“, až lektorky požádaly rodiče, zda by mohli dávat jogurt do obědových balíčků všem dětem. Formování obdobných protoodborů jsme viděly i my v českých třídách. Děti poskakovaly po koberci, postupně se přidávalo více a více dětí a začínaly volat: „Happy, happy, happy!“ Když se přidala půlka skupiny, lektorka změnila původně plánovaný program a šla udělat to, o co ji žádaly, tedy pustit písničku *If you're happy and you know it*. Za chvíli už děti spokojeně křepčily na oblíbený song.

Ostravské učitelky nám vyprávěly, že když nachystají nějakou činnost, nezřídkou má jen velmi krátké trvání, batolata udrží pozornost sotva pár minut, pak ztrácejí zájem a je třeba přijít zase s něčím novým. Když se ale děti vyladí na kolektivní vlnu u nějaké jednoduché aktivity, vydrží ji dělat mnohem déle, třeba i půl hodiny, jsou nesmírně spokojené a napomáhá to integraci celé skupiny. Právě k takovýmto situacím dává zařízení jako jesličky mnohem více příležitostí než rodina.

Jesle nejsou jen institucí, kam dáte dítě, aby vám ho pohlídali, když jdete do práce. Představují i prostor, který dětem může rozšířit možnosti. Není tedy vůbec namístě pohlížet na ně jen jako na nějakou z nouze ctnost. ■



#### KDO JE LUCIE JARKOVSKÁ

Socioložka působící na Pedagogické fakultě Masarykovy univerzity. Zabývá se nerovnostmi ve vzdělávání a genderově citlivou výchovou, je ale také nepřehlédnutelná coby polovina feministického stand-up Dua docentky. Je autorkou knihy *Gender před tabulí* a spoluautorkou knih *Diverzifikace předškolního vzdělávání v ČR*, *S genderem na trh* a *Etnická rozmanitost ve škole*.